

[เรื่ อ ง จ า ก ป ก]

ศ.ดร.โมฮัมเมด ยูซอฟฟี อิสมาอิล : เขียน

Open University, Malaysia

ผศ.ดร.ปกรณีย์ สิงห์สุริยา : แปล

มหาวิทยาลัยมหิดล

ความอยู่รอดของวัดสยามในกัลนตัน

บทนำ

คำว่า “ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทในรัฐกัลนตัน” จะเป็นคำที่แสดงถึงความขัดแย้งในตัวเอง ทั้งนี้เพราะว่ารัฐกัลนตันอันอยู่ตอนเหนือของแหลมมลายูนั้นเป็นที่รู้จักกันดีว่ามีทั้งสังคมของชาวมาเลย์ที่เป็นมุสลิมหัวอนุรักษ์นิยมและกลุ่มปฏิรูปศาสนาอิสลาม ซึ่งในขณะนี้กลุ่มหัวอนุรักษ์กำลังได้รับการตอบรับทางการเมืองอย่างสูง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพรรคการเมืองฝ่ายค้านซึ่งยึดถือแนวทางและกำลังปกครองรัฐกัลนตันอยู่นั้นได้ก่อให้เกิดความเสียหายทางการเมืองระดับชาติขึ้น ในเมื่อประชากรส่วนใหญ่ของรัฐนี้เป็นชนชาติมาเลย์ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม

แปลจากบทความเรื่อง “Survival Strategies of Siamese Buddhist Temples in Malay Muslim State Kelantan Malaysia” ของ ศ.ดร.โมฮัมเมด ยูซอฟฟี อิสมาอิล เสนอในการประชุม International Conference on Buddhist Societies in Stability and Crisis จัดโดย The International Center for Ethnic Studies, Sri Lanka ร่วมกับราชบัณฑิตยสถาน และสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 28-30 กรกฎาคม 2537 ณ ประเทศศรีลังกา ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมภาคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ขัดเกลาสำนวนแปล และอนุญาตให้พิมพ์

ดังนั้นศาสนาพุทธจึงกลายเป็นศาสนาของคนกลุ่มน้อยไปโดยปริยาย และจำเป็นต้องดำเนินงานภายในขอบเขตทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำหนดขึ้นโดยรัฐอิสลาม การที่มีศาสนาของคนกลุ่มน้อยอยู่ภายในบริบทของสังคมที่คนส่วนใหญ่นับถืออีกศาสนาหนึ่งเช่นนี้ทำให้เกิดคำถามในระดับทฤษฎีในเรื่องที่เกี่ยวกับความขัดกันของทั้งสองศาสนา นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อศาสนาหนึ่งเป็นศาสนาของรัฐอย่างเป็นทางการในขณะที่อีกศาสนาไม่ใช่ อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าชาวมุสลิมในท้องถิ่นสามารถที่จะอยู่ร่วมกับพุทธศาสนาได้จากการที่มีวัดพุทธถึง 20 วัด อยู่ท่ามกลางประชากรชาวมุสลิม นอกจากนี้พุทธศาสนายังได้รับสถานะพิเศษจากสังคมที่คนส่วนใหญ่ไม่ใช่ชาวพุทธอีกด้วย

บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะพิจารณาถึงสถานการณ์แห่งความขัดแย้งที่ชาวพุทธเถรวาทในกัลนตันต้องเผชิญรวมถึงวิถีทางต่างๆ ที่คนเหล่านี้จะใช้เพื่อที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้ในสังคมของชาวมุสลิม ในส่วนแรกจะกล่าวถึงภาพรวมของชาวสยาม และสถานะของศาสนาพุทธในรัฐนี้ นอกจากนี้ยังจะกล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชาติสยามและศาสนาพุทธในลักษณะที่ว่าในแง่หนึ่งพุทธศาสนาก็ช่วยส่งเสริมการแสดงออกถึงความ เป็นชนชาติของชาวสยาม ในอีกแง่หนึ่งชาวสยามก็ช่วยทะนุบำรุงพระศาสนาให้ดำรงอยู่สืบไป ในส่วนที่สองจะกล่าวถึงมาตรการต่างๆ ที่ชาวสยามใช้เพื่อที่จะช่วยให้การดำเนินงานของวัดมีประสิทธิผลและความสำคัญมากขึ้น ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอิสลาม

ชาวสยามในกัณฑ์

บันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาตั้งรกรากในรัฐกัณฑ์ของชาวสยามนั้น ยังไม่มีช่วงเวลาที่ยาวนานเข้ามาก่อตั้งชุมชนที่ชัดเจนจึงยังคงเป็นเรื่องที่คาดเดากันอยู่ แต่จากคำพูดที่เล่ากันมาปากต่อปากทำให้บอกได้ว่าการมาลงหลักปักฐานนี้มีมาตั้งแต่กว่าร้อยปีที่แล้ว นอกจากนี้ในบางแห่งชุมชนของชาวสยามก็มีมาก่อนของชาวมาเลย์ด้วยซ้ำ

การเดินทางเข้ามาของชาวสยามทางตอนใต้ของประเทศไทย ในช่วงก่อนศตวรรษนี้นับเป็นเรื่องปกติธรรมดา ทั้งนี้เนื่องจากว่าสถานการณ์ทางสังคมและการเมืองในช่วงนั้นเป็นช่วงที่กัณฑ์ยังเป็นเมืองขึ้นของไทยอยู่ สิ่งนี้จึงเอื้ออำนวยแก่ชาวสยามในอันที่จะเดินทางลงใต้มาสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำในกัณฑ์ การอพยพเข้ามานี้ไม่ปรากฏอยู่ในบันทึกว่าได้มีการต่อต้านชาวมาเลย์ ทั้งนี้การที่มีชาวสยามตั้งรกรากอยู่ในที่นับเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองที่กัณฑ์มีต่อราชอาณาจักรสยามอันเป็นมหาอำนาจในขณะนั้น ซึ่งชาวมาเลย์ก็ตระหนักถึงสิ่งนี้ดี ไม่มีปฏิกิริยาต่อต้านชาวสยาม มิฉะนั้นก็อาจจะมียุทธการอย่างร้ายแรงต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวได้

นอกจากนั้น การที่การอพยพเข้ามาของชาวสยาม ไม่ก่อให้เกิดการต่อต้านยังมีเหตุผลมาจากการที่ชาวสยามไม่ได้เข้ามาแย่งที่ทำกินที่มีอยู่ก่อน แต่ได้หักล้างทางพงสร้างที่ทำกินในเหมือง ยิ่งไปกว่านั้นยังมีหลักฐานที่แสดงว่าเจ้าของท้องถื่นชาวมาเลย์ได้สนับสนุนให้ชาวสยามเข้ามาลงหลักปักฐานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่ๆ ประชากรที่มีอยู่ก่อนได้ลดจำนวนลงไปอย่างมาก

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นก็คือว่าชาวสยามเข้ามาอาศัยอยู่ในกัณฑ์เป็นระยะเวลาเวลานานมาก “เกินกว่าที่จะจำได้” ฉะนั้น รัฐจึงรับรองคนเหล่านี้ในฐานะที่เกือบจะเท่ากับชาวมาเลย์ ดังจะเห็นได้จากการที่คนเหล่านี้ได้รับสิทธิพิเศษบางประการ เช่น ได้รับรองสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินอย่างถาวร

ในเขตชนบท รวมไปถึงที่ดินในเขตที่สงวนไว้ให้แก่ชาวมาเลย์โดยเฉพาะ

ในกัณฑ์มีประชากรชาวสยามอยู่ 1% จากจำนวนประชากรทั้งหมด และจัดเป็นชนชาติแรกที่เข้ามาอาศัย ณ ที่แห่งนี้เป็นระยะเวลายาวนานก่อนที่ชนชาติอื่น อันได้แก่ จีน และอินเดีย จะอพยพเข้ามา ชนชาติหลังนี้ส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นฐานเข้ามาในแหลมมาเลย์ตอนช่วงต้นๆ ของศตวรรษนี้ เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วชาวสยามมักจะอยู่ในชนบทในขณะที่ชนชาติเหล่านี้มักอยู่ในเมือง

ความเป็นชนชาติ, ศาสนาพุทธและชาวสยาม

ในประเทศไทยความเป็นชนชาติสยามและความเป็นพุทธมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ในกัณฑ์ก็เช่นกัน ที่ไม่มีสัญลักษณ์ใดที่ใช้แสดงถึงความเป็นชนชาติดังกล่าวได้ดีไปกว่าความเป็นชาวพุทธเถรวาท ถึงแม้ว่าจะมีชาวจีนจำนวนหนึ่งที่น่าเชื่อถือศาสนาเช่นกันแต่ก็จะมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาในลักษณะที่ต่างออกไป นอกจากนี้จะสังเกตเห็นได้ว่าถึงแม้ชาวจีนและชาวอินเดียจะนับถือศาสนาอื่นๆ ด้วยก็ตาม เช่น ศาสนาคริสต์และศาสนาฮินดูเป็นต้น แต่ก็ไม่เคยปรากฏว่าจะมีชาวสยามในรัฐกัณฑ์ผู้ใดที่นับถือศาสนาอื่นนอกเหนือไปจากศาสนาพุทธนิกายเถรวาท

อย่างไรก็ตามในประเทศมาเลเซียจะไม่มีการเรียกชาวสยามในกัณฑ์ว่าเป็นชาวมาเลเซียพุทธ (Malaysian Buddhists) ส่วนหนึ่งก็เพราะว่าอาจจะทำให้เกิดความสับสนกับชนชาติอื่น ซึ่งมีบางส่วนที่นับถือศาสนาเดียวกันนี้ เช่น ชาวจีน ชาวอินเดีย หรือชาวศรีลังกา

ถึงแม้ว่าศาสนาพุทธจะเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นชนชาติสยามที่สำคัญ แต่ชาวสยามก็ยังอาศัยสิ่งที่คนจากชนชาติอื่นถือว่าแสดงถึงความ เป็นชาวสยามเพื่อที่จะเน้นย้ำถึงความเป็นชนชาติของตนท่ามกลางสังคมที่หลากหลายชนชาติ

นี้ สิ่งเหล่านี้ได้มาจากการที่ชาวสยามเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการดำเนินงานทางด้านสังคมให้แก่พุทธศาสนา ทั้งนี้ในเมื่อพระพุทธรูปศาสนาและความเป็นชนชาติสยามเป็นสิ่งที่ต้องพึ่งพากัน ดังนั้นเมื่อสิ่งหนึ่งพึ่งพาก็ย่อมรับประกันการดำรงอยู่ของอีกสิ่งหนึ่งด้วย ศาสนาพุทธและสัญลักษณ์ต่างๆ อันรวมถึงพิธีกรรมทางศาสนา เช่น วัดและคณะสงฆ์จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสาระสำคัญที่แสดงถึงความเป็นชนชาติสยาม

ความสำคัญของศาสนาพุทธในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์แสดงถึงความเป็นชาวสยามจะเป็นที่เข้าใจได้ง่ายขึ้น เมื่อพิจารณาจากความเป็นจริงที่ว่าในสังคมที่มีความหลากหลายอย่างมาเลเซียนั้นทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องแสดงถึงความเป็นชนชาติของตน ไม่ว่าจะโดยผ่านทางศาสนา ภาษา สถานที่อันเป็นแหล่งชาติกำเนิด หรือสิ่งอื่นๆ แม้ว่าโดยรัฐธรรมนูญแล้วจะถือว่าในมาเลเซียมีแต่ชนชาติมาเลย์เท่านั้น ชนชาติต่างๆ ก็ยังตระหนักถึงและให้ความสำคัญต่อความเป็นชนชาติของตนอยู่ สิ่งนี้จัดเป็นเอกลักษณ์ของประเทศมาเลเซียที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิตทุกๆ ด้านทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้นสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องตระหนักถึงก็คือว่าในสังคมที่ถืออุดมคติแห่งความหลากหลายทางชนชาตินี้ "...เป็นไปไม่ได้เลยที่จะกล่าวถึงความ เป็นกลางทางชนชาติโดยการอ้างถึงการไร้ความข้องเกี่ยวกับสถานะความเป็นชนชาติหนึ่งใด" (Nagata 1974 : 33)

เท่าที่ได้สังเกตเห็นในกลันตันนั้นพุทธศาสนาไม่เพียงแต่จะเป็นเอกลักษณ์ทางชนชาติของชาวสยามเท่านั้น แต่เป็นของชาวจีนด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนในชนบทของรัฐนี้จึงดูเหมือนว่าเพียงศาสนาอย่างเดียวจะไม่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งทั้งสองชนชาตินี้ออกจากกันได้ แต่ในอันที่จริงแล้วสิ่งนี้เองเป็นสิ่งใช้แบ่งแยกชาวสยามออกจากชาวจีนได้อย่างชัดเจน เพราะถึงแม้ทั้งสองชนชาติจะนับถือ

พุทธเถรวาทเหมือนกัน แต่ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องระดับความสัมพันธ์ที่มีต่อพระศาสนา กล่าวคือ ชาวจีนมักจะเป็นผู้อุปถัมภ์วัดและจะไปวัดในช่วงเทศกาลงานบุญต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่ชาวสยามจะมีบทบาทสำคัญในการรับใช้และดูแลพระศาสนา ดังนั้นการดำรงอยู่ของพุทธศาสนาจึงขึ้นกับชาวสยามมากกว่า

ในอีกระดับหนึ่งข้อแตกต่างเป็นเรื่องของการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งชาวสยามก็มีบทบาทสำคัญกว่าอีกเช่นกัน กล่าวคือ ชาวสยามจะบวชและครองสมณเพศอยู่นานกว่าชาวจีน และจะเป็นผู้ดูแลคนจัดสรรการใช้สิ่งของที่คนนำมาถวายวัด ซึ่งส่วนใหญ่คนเหล่านี้จะเป็นชาวจีนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ชาวจีนมักจะเป็นผู้เข้าวัดที่ศรัทธา ในขณะที่ชาวสยามจะเป็นพระที่คอยกำหนดและดำเนินการด้านต่างๆ ของวัด ซึ่งรวมไปถึงการจัดงานต่างๆ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของศาสนา เช่นนี้เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่ใช้แบ่งแยกทั้งสองชนชาตินี้ออกจากกันได้เป็นอย่างดี และจะสังเกตเห็นได้ว่าชาวสยามจะมีบทบาทสำคัญในการจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทางสังคมให้แก่ศาสนาพุทธอันจะเป็นจุดที่ใช้ชี้ความแตกต่างได้ดีที่สุด

ชาวสยามที่นับถือศาสนาพุทธในกลันตัน

ศาสนาพุทธในกลันตันมีลักษณะอยู่สองประการที่จะให้ภาพได้ดีที่สุด ลักษณะประการแรกคือ วัดทุกวัดจะตั้งอยู่ในชนบท และประการต่อมา คือ วัดของศาสนาพุทธนิกายเถรวาทจะมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบสยามรวมไปถึงรูปแบบของพิธีกรรมทางศาสนาที่มีการเน้นการทำบุญเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะว่า วัดเหล่านี้จะอยู่ในหมู่บ้านที่เป็นเขตที่อยู่อาศัยของชาวสยามหรือมีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวสยาม ชาวสยามที่เป็นพระส่วนใหญ่จะครองสมณเพศเป็นเวลานาน ดังนั้นจึงมักจะเป็นเจ้าอาวาสและเจ้าคณะสงฆ์ด้วย แม้แต่ในหมู่บ้านที่ประชากรทั้งหมดเป็นชาวจีน รูปแบบพิธีกรรมของ

วัดก็ยังเป็นแบบสยาม รวมถึงพระในวัดซึ่งก็มาจาก
หมู่บ้านอื่นด้วย

เนื่องจากว่ากลันตันเป็นรัฐมุสลิม การประกอบ
กิจกรรมทางศาสนาในท้องถิ่นและการจัดการดำเนิน
การของพระพุทธรศาสนาจึงดำเนินไปในบริบทที่มี
ลักษณะเฉพาะ ผ่านการดัดแปลงให้เกิดความเหมาะสม
จึงต่างไปจากที่มีอยู่ในประเทศไทยในหลายๆ ทาง
ประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นถึงการให้
ความสำคัญต่อการทำหน้าที่ทางสังคมของศาสนา
อย่างชัดเจน

ประการแรก วัดเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญต่อ
ชาวสยาม ดังนั้นในภาวะการณ์ที่เป็นรองเช่นนี้
ชาวสยามจึงพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะคงความ
สง่างามและรูปแบบของตัววัดให้อยู่ในระดับที่ดี
ระดับหนึ่ง ถึงแม้จะไม่ใช้ระดับเดียวกันกับของวัดใน
ไทยก็ตาม หน้าที่หลักๆ ในทางศาสนาและทางสังคม
ของวัดไม่เคยลดลงแต่อย่างใด ยกเว้นหน้าที่ทาง
ขนบธรรมเนียมประเพณีเก่าๆ บางประการที่สูญหาย
ไปบ้าง นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทความสำคัญใหม่ๆ
เพิ่มขึ้น ซึ่งสิ่งที่เพิ่มมานี้จะไม่มีผลสำคัญใดๆ
ถ้าเกิดว่าเป็นวัดที่อยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะว่า
เป็นสิ่งที่เกิดจากการที่วัดตอบสนองความต้องการ
ของท้องถิ่นและข้อเรียกร้องจากสังคมส่วนใหญ่ได้

ประการที่สอง ถึงแม้ว่ารัฐหรือรัฐบาลกลางจะ
ไม่ให้การสนับสนุนทางการเงินแก่วัดโดยตรง แต่วัด
ส่วนใหญ่ก็ยังสามารถดำเนินการไปได้อย่างสะดวก
ด้วยจำนวนเงินอันน้อยนิด ในภาวะความบีบคั้น
ทางเศรษฐกิจต่างๆ เงินเหล่านี้จะได้รับการจากชาว
สยามในท้องถิ่น แต่จำนวนเงินส่วนใหญ่จะมีชาว
จีนเป็นผู้บริจาค ในอันที่จริงแล้วจะกล่าวได้ว่าถ้า
ไม่มีชาวจีนคอยช่วยบริจาคเงินทำบุญเหล่านี้แล้ว
วัดหลายๆ แห่งคงจะต้องประสบปัญหาเงินขาดมือ
เป็นแน่

ประการที่สาม เราอาจจะกล่าวได้ว่าใน
ประเทศไทย การบวชจะช่วยยกระดับสถานะทาง
สังคมในวงกว้างแต่ในกลันตันดูจะไม่เป็นเช่นนั้น

อย่างไรก็ตามการบวชก็ยังมียู้อย่างสม่ำเสมอซึ่ง
สิ่งนี้แสดงว่าความเป็นพระยังมีความหมายที่สำคัญ
ถึงแม้จะไม่ส่งผลต่อการยกระดับสถานะทางสังคม
ในระดับเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ชาว
สยามจะเอาจริงเอาจังและให้ความสำคัญแก่งาน
บวชมาก ทั้งนี้งานบวชจะไม่เพียงแต่จะช่วยส่งเสริม
พระศาสนาเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างผลประโยชน์ทาง
ด้านเศรษฐกิจและสังคม หรือผลประโยชน์ในด้าน
อื่นๆ อีกด้วย

ถ้าพิจารณาถึงความจริงที่ว่าศาสนาพุทธใน
ประเทศไทยและกลันตันมีสถานะต่างกัน ก็จะเห็น
ได้ว่าการดำเนินงานจัดการทางศาสนาก็ต้องต่างกัน
ไปด้วย กล่าวคือ ในประเทศไทยนั้นพุทธศาสนาเป็น
ศาสนาประจำชาติอันเป็นสถานะที่พุทธศาสนาใน
กลันตันไม่มีซึ่งด้วยสิ่งนี้เองที่เป็นปัจจัยให้เกิดความ
ซับซ้อนในการจัดการดำเนินงานทางศาสนาของ
ชาวสยาม รวมไปถึงปัจจัยของการที่ต้องทำกิจกรรม
เหล่านี้ในสังคมที่คนส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูซึ่ง
นับถือศาสนาอิสลาม

ความซับซ้อนอีกประการหนึ่งแสดงผ่านทาง
การยอมรับคติความเชื่อทางศาสนาบางประการของ
ชาวจีน ยกตัวอย่างเช่น ในวัดสยามหลายๆ วัดที่
มีชาวจีนเป็นโยมอุปัฏฐากเป็นจำนวนมากจะมีรูป
เคารพของพระแม่กวนอิมหรือเทพองค์อื่นๆ ถึง
แม้ว่าพระแม่กวนอิมจะไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของคติ
ความเชื่อของชาวสยาม แต่เพราะว่าชาวจีนให้ความสำคัญแก่พระองค์มากตามคติความเชื่อที่มีอิทธิพล
มาจากลัทธิมหายาน ในวัดบางแห่งจะตั้งรูปเคารพ
ของเทพต่างๆ ที่ชาวจีนเคารพไว้ในสถานที่ที่สำคัญ
พอสมควร ถึงแม้ว่าจะไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในที่ๆ
ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ที่สุดก็ตาม เมื่อทางวัดตอบสนองต่อ
ความต้องการทางศาสนาของชาวจีนเช่นนี้ก็เป็นที่
รับประกันได้ว่าจะได้รับการสนับสนุนต่อเนื่องจาก
ชาวจีน ถึงแม้ว่าจะเป็นการมาวัดเพื่อสักการะเทพ
ต่างๆ ของตนก็ตาม

ในแต่ละชุมชนของชาวสยามจะมีวัดอยู่หนึ่ง

วัดซึ่งเล็กเกินกว่าที่จะบอกได้ว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ เพราะมีเพียงที่พักเล็กๆ ซึ่งเตรียมไว้ให้แก่พระภิกษุที่จะคอยเดินทางเวียนสลับไปในแต่ละแห่งเพื่อที่จะเทศน์ประกอบกิจทางศาสนาและจัดงานบุญต่างๆ ตามตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่ามีวัดอยู่ 20 วัดในกลันตัน โดยในแต่ละวัดจะมีพระอยู่ 5 รูปโดยเฉลี่ยตามที่ได้สำรวจไว้ในปี 1993

วัดในกลันตันมีการดำเนินงานคล้ายกับวัดในประเทศไทยมาก กล่าวคือ พระภิกษุทุกรูปอยู่ภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์ซึ่งนำโดยเจ้าคณะรัฐ (ในภาษามลายูเรียกว่า เกตัว เบซาร์ สมิ พุทธะเนเกรี กลันตัน) **การแต่งตั้งผู้นำคณะสงฆ์ของกลันตัน และเจ้าคณะเขตต่างๆ จะผ่านการรับรองจากสุลต่านแห่งกลันตัน ซึ่งเปรียบได้กับการที่พุทธศาสนาในประเทศไทยอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์** ดังนั้นทางวัดจึงได้อภิสิทธิ์บางอย่างเช่น ได้รับยกเว้นการเสียภาษีที่ดิน อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็มีได้ให้เงินสนับสนุนโดยตรงแม้แต่เจ้าคณะก็ไม่ได้รับนิยัตินอຍอย่างที่พระภิกษุที่ครองตำแหน่งสูงๆ ในไทยได้รับ

ในหมู่สงฆ์สามารถแบ่งพระภิกษุออกได้เป็น 2 ประเภท ประเภทแรก ได้แก่ พระภิกษุที่บวชและครองสมณเพศเป็นเวลานาน อีกประเภทคือพระภิกษุที่บวชเป็นระยะเวลาสั้นๆ พระกลุ่มแรกจัดว่าเป็นสมาชิกที่แท้จริงของคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะว่าพระเหล่านี้จะรับผิดชอบการจัดการดำเนินการด้านต่างๆ ของวัด ซึ่งส่วนใหญ่จะต้องบวชอยู่ก่อนหลายพรรษา ก่อนที่จะได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งสำคัญๆ จึงกล่าวได้ว่าพระกลุ่มนี้เป็นกำลังสำคัญในการสืบต่อพระศาสนา พระภิกษุกลุ่มที่สองจะครองสมณเพศเป็นเวลาไม่เกินไปกว่าที่ปฏิญาณเอาไว้ก่อนบวช จึงไม่ค่อยที่จะครองตำแหน่งใดๆ อย่างเช่น เจ้าอาวาส เป็นต้น กลุ่มหลังนี้มักจะเป็นชาวจีน ในขณะที่กลุ่มแรกเป็นชาวยุโรป ดังนั้นการทำงานของสงฆ์จึงอยู่ในมือของกับชนชาติสยามเป็นสำคัญ

พระสงฆ์จากกลันตันมักจะไปอาศัยอยู่เป็นการชั่วคราวในเมืองทางฝั่งตะวันตกของแหลมมลายูเพื่อที่จะปฏิบัติศาสนกิจให้แก่บรรดาชุมชนชาวพุทธ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ตัวอย่างเช่น พระสงฆ์จากกลันตัน เคดาห์ และเปอร์ลิส จะเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจให้แก่ชาวพุทธถึงในเมืองสิงคโปร์ เป็นต้น ชาวพุทธที่แวะเวียนมาวัดในกลันตันไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะคนในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังมีผู้ที่มาจากสถานที่ที่ห่างไกล ด้วยคนเหล่านี้มักจะเป็นชาวจีนที่มาหาพระบางรูปที่มีความชำนาญทางไสยศาสตร์และสมุนไพรร นอกจากนั้นฆราวาสชาวจีนมักจะนิยมนิมนต์พระชาวยุโรปออกไปประกอบพิธีทางศาสนาต่างๆ นอกวัด เช่น งานศพหรืองานมงคล เป็นต้น

วิถีเพื่อการดำรงอยู่ของวัดพุทธ

ในฐานะที่เป็นศาสนาของคนส่วนน้อย วัดพุทธในกลันตันได้พัฒนาวิธีการต่างๆ ในการทำงานให้มีประสิทธิผลเพื่อที่จะสืบต่อพระศาสนาให้ดำรงอยู่ในรัฐแห่งนี้ **ประการแรก** การจัดการดำเนินงานใดๆ ของคณะสงฆ์จะถือหลักหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกับคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวมุสลิม การที่คณะสงฆ์ได้ทำให้เป็นที่ทราบกันทั่วอย่างเป็นทางการว่าได้รับการอุปถัมภ์จากสุลต่านแห่งกลันตันก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ศาสนาพุทธสามารถอยู่ร่วมกันกับความต้องการของสังคมท้องถิ่น **ประการที่สอง** การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากชุมชนชาวจีนในท้องถิ่นนับเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของศาสนามากถึงแม้ว่าการจัดการทางด้านศาสนาในระดับสังคมจะอยู่ในความรับผิดชอบของชาวยุโรปก็ตาม **ประการที่สาม** คณะสงฆ์ในกลันตันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคณะสงฆ์ในประเทศไทยมาก จึงได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำอย่างสม่ำเสมอในเรื่องของความรู้และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา คณะสงฆ์ในไทยจึงเป็นกรอบทางความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาให้แก่พระภิกษุในกลันตัน

ตารางที่ 1 จำนวนวัดในกลันตันในปีต่าง ๆ

ชื่อวัด	จำนวนพระในปี					
	1976	1978	1982	1983	1992	1993*
1. ตวา	5	6	6(1)	5	0	0
2. มัชฌิมาราม	5	7	5	5	5	5(1)
3. พิกุลชัย	5	10	5	7	5	5
4. ประชุมธาตุชนาราม	5	6(1)	5	6	5(1)	5(2)
5. สกุนตาราม	5	5	4	0	0	0
6. พิกุลทอง	8	11	8(1)	9	5	5
7. แจ้งพุทธาราม	8	7(3)	9(3)	7	0	5
8. กกลียา	5	5	5	6	5	5
9. ชนประชุมธาตุ	5	6	6	5	5(1)	5
10. ไหมสุวรรณคีรี	8	9	7	9	5	5
11. โพรวิหาร	8	8	6	5	5	6
12. ไหมประชาสามัคคี	0	5(2)	0	0	7	7
13. ประทุมวิหาร	6	6	6	5(1)	6	6
14. โฆษการาม	4	7	0	5	2	3
15. อุตตมาราม	7	8	6	6	5	5
16. อริยคีรี	4	9	5(1)	5	5(1)	5
17. จำปาแก้ว	5	11(2)	8	6	9(2)	11(1)
18. พุทธสินมิงมงคล	5	10	5	5	6	6
19. จีนประดิษฐาราม	5	6	5	5	2	3
20. ประชาจिनาราม	6	6	5	6	5	6
รวม	109	142(8)	109(6)	107(1)	87(5)	98(4)
จำนวนพระโดยเฉลี่ย	5.5	7.1	5.3	5.4	4.4	4.9

ที่มา : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสแห่งกลันตัน วัดประชาจिनาราม วากาฟ บารู ในวงเล็บหมายถึง สามเณร

* ตัวเลขของปี 1993 ได้มาจาก LOO (1994 : 64)

การอุปถัมภ์จากผู้ปกครองชาวมุสลิม

คณะสงฆ์มีสุลต่านแห่งรัฐเป็นผู้ดูแลปกป้องพระศาสนา สิ่งนี้สืบเนื่องมาจากการที่ในอดีตกลันตันเป็นเมืองขึ้นของประเทศไทยจึงได้รับมอบหมายให้คอยปกป้องผลประโยชน์ให้แก่ชาวยุโรปซึ่งนับถือศาสนาพุทธดังที่ได้กล่าวไว้ตอนต้น ผู้ปกครองชาวมุสลิมจะเป็นผู้รับรองการแต่งตั้งเจ้าคณะรัฐและเจ้าคณะเขตอีกสี่ตำแหน่ง สิ่งนี้

แสดงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับที่มีอยู่ในประเทศไทย ยกเว้นเสียแต่ว่าในกลันตันมีสุลต่านเป็นผู้ดูแลอุปถัมภ์แทนที่จะเป็นพระมหากษัตริย์อย่างในประเทศไทยความสัมพันธ์เช่นนี้แสดงถึงการปรับตัวของคณะสงฆ์เพื่อให้ได้มาซึ่งความมั่นคงชอบธรรมทางการเมืองดังที่คณะสงฆ์ไทยได้รับ ดังนั้นในบริบทที่ขาดกษัตริย์ที่ทรงนับถือพุทธศาสนาเช่นนี้

ผู้ปกครองชาวมุสลิมจึงถูกสถาปนาให้เป็นพระพุทธรูปตามแบบอิสลาม

ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองชาวมุสลิมและคณะสงฆ์ในลักษณะนี้จะดูแปลกแต่ก็ไม่ใช่ขัดแย้งกับความเชื่อกับชาวพุทธ (Tambiah 1970:4) แทมเบียห์ได้พูดถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและคณะสงฆ์เช่นเดียวกันนี้ไว้ว่า คณะสงฆ์กำหนดบทบาทของผู้ปกครองที่เข้ามาความสัมพันธ์ด้วยไว้อย่างชัดเจนว่ามีฐานะเป็นผู้ปกป้องพระศาสนาเท่านั้นโดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับใดๆ กับการดำเนินงานของศาสนา ดังนั้นผู้ปกครองจึงเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองของคณะสงฆ์ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนา อันที่จริงแล้วศาสนาพุทธในกัลลันตันจะมีความเป็นอิสระมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับในไทย ทั้งนี้เพราะว่าผู้ปกครองซึ่งเป็นชาวมุสลิมจะไม่เคยเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการของสงฆ์ อีกทั้งยังไม่เคยออกตระเวนเข้าเยี่ยมชมนัดต่างๆ และถามซักไซ้ถึงเรื่องธุรกิจของวัด การมีสุลต่านเป็นผู้อุปถัมภ์เช่นนี้จึงนับว่าเป็นประโยชน์ต่อสงฆ์ในกัลลันตัน

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้ศาสนาพุทธมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางสังคมของชาวมุสลิม ทั้งนี้เพราะว่าการมีผู้ปกครองชาวมุสลิมเป็นผู้ดูแลปกป้องพระศาสนา นั้นรับประกันความมั่นคงของพระศาสนาในการดำรงอยู่ของศาสนาพุทธ และทำให้ชาวมุสลิมต้องยอมรับการมีอยู่ของชาวสยามและวัดพุทธในละแวกใกล้เคียง

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสงฆ์จะได้รับการอุปถัมภ์เช่นนี้แล้วก็ตาม ใช่ว่าจะสามารถเผยแผ่ศาสนาได้โดยไม่จำกัดชนชาติ แต่จะต้องกระทำภายในขอบเขตของชนชาติอื่นๆ ที่ไม่ใช่ชาวมุสลิมเท่านั้น ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่ากลุ่มเป้าหมายในการพยายามชักจูงให้หันมานับถือศาสนาพุทธของพระภิกษุจะได้แก่ชาวจีน สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักรู้ในขอบเขตทางเชื้อชาติและข้อจำกัดทางสังคมของพระผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาได้เป็นอย่างดี และจะช่วย

หลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกันระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธด้วย

อุปสรรคที่สำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนาในหมู่ชนชาติมาเลย์ ได้แก่ สภาการศาสนาอิสลาม (Muslim Religious Council หรือ Majlis Agama Islam) ซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลการบริหารงานของศาสนาอิสลามและผลประโยชน์ของชาวมุสลิม การฝ่าฝืนที่จะชักจูงชนชาตินี้ให้หันมานับถือศาสนาพุทธ จะทำให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบในทางลบจากโครงสร้างทางอำนาจของรัฐมุสลิม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพุทธศาสนาเอง ดังนั้นคณะสงฆ์จึงยึดถือหลักการที่ว่าจะไม่เผยแผ่ศาสนาในหมู่มาเลย์อย่างเคร่งครัด

แม้กระนั้น วัดก็มีได้ตัดขาดตนเองออกจากการเกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมอย่างสิ้นเชิง ในช่วงเทศกาลงานวัดเราจะพบเห็นชาวมุสลิมจำนวนมากเดินปะปนกับชาวจีนและชาวสยาม สาเหตุใหญ่ที่คนกลุ่มนี้มาวัดในช่วงเวลาดังกล่าวก็เพื่อมาเยี่ยมชมการแสดงต่างๆ เช่น หนึ่งตะลุง ดนตรี โมโนราห์และหมากแหยก ชาวมุสลิมที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงจึงนับเป็นผู้ชมอีกกลุ่มหนึ่งนอกเหนือไปจากชาวสยามและชาวจีนที่มาจากที่ห่างไกล

ในช่วงนอกเทศกาลเราก็ยังสามารถพบเห็นชาวมุสลิมมาเข้าวัดได้ ซึ่งคนเหล่านี้จะมาหาพระที่มีความชำนาญทางด้านไสยศาสตร์และสมุนไพรรักษาโรคหรือคุณไสย ตามปกติชาวมุสลิมเหล่านี้จะมาขอพบพระก็ต่อเมื่อผู้เชียวชาญในด้านดังกล่าวไม่สามารถจะเยียวยาช่วยเหลือรักษาได้ในอันที่จริงแล้วการวินิจฉัยโรคภัยไข้เจ็บตามแบบดั้งเดิมของชาวมุสลิมนั้นมีแหล่งกำเนิดจากวิธีของชาวสยามและชาวพราหมณ์ พวกเขาจึงเชื่อมั่นว่า ถ้าให้ผู้เชียวชาญชาวสยามช่วยรักษาจะได้ผลดีที่สุด ดังนั้นเมื่อใดที่สงสัยว่าจะถูกคุณไสยก็จะมาขอความช่วยเหลือจากพระทันที จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้เชียวชาญทางด้านนี้ของชาวสยามก็มีส่วนทำประโยชน์ให้แก่ชาวมุสลิมที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงได้บ้าง

วัดและการสนับสนุนวัดอุปัชฌายจากชาวจีน

ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่าถึงแม้ว่าการจัดการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของศาสนาพุทธจะตกอยู่ในความรับผิดชอบของชาวสยามกลุ่มเดียว แต่ประตูวัดก็เปิดต้อนรับชนชาติอื่น ๆ เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นชาวจีนก็จะได้รับการเชื้อเชิญเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะว่าการเข้ามาร่วมพิธีกรรมของวัดชาวจีนจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางวัตถุและทางสังคมอื่นๆ และด้วยสิ่งเดียวกันนี้เองที่ทำให้ทางวัดถือนโยบายเปิดกว้างให้คนทั่วไปเข้ามาร่วมพิธีกรรมของวัด ยกเว้นชาวมุสลิม

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดพุทธของชาวสยามและชาวจีนในฐานะของผู้ช่วยอุปถัมภ์เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องหยิบยกขึ้นมากล่าวถึง ชาวจีนที่เอ่ยถึงนี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีน “ในชนบท” ซึ่งอพยพเข้ามาในช่วงต้นๆ และตั้งถิ่นฐานในบริเวณชนบทแทนที่จะเป็นในตัวเมือง ชาวมุสลิมจะรู้จักกันดีในนามของชินาคัมโปง (ชาวจีนหมู่บ้าน) ชาวจีนกลุ่มนี้จะถือว่าตนมีความเป็นชาวมุสลิมมากกว่าชาวจีนกลุ่มใหญ่อันเป็นจีนกระแสหลักจะทำกันเหมือนกับกลุ่มบาบาในมะละกา ปีนัง และสิงคโปร์ ดังนั้นจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวมุสลิมและมีการปรับตัวและความเข้าใจวัฒนธรรมมาเลย์เป็นอย่างดี พฤติกรรมที่แสดงออกของชาวจีนเหล่านี้ตั้งใจจะให้เหมือนชาวมุสลิมถึงขนาดที่แม้แต่อยู่ในบ้านก็ยังพูดภาษามุสลิม (Raybeck 1980 : 252-254)

ถึงแม้ว่าชาวจีนในชนบทจะรับเอาวัฒนธรรมมาเลย์มาใช้ แต่พวกเขาก็มิได้หันไปนับถือศาสนาอิสลาม คนเหล่านี้ยังเชื่อเทวดา เจ้าที่และเหล่าเทพที่คอยปกป้องดูแลบ้าน นอกเหนือไปจากการสักการะเทพเหล่านี้แล้ว พวกเขายังเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและงานบุญต่างๆ ของวัดพุทธรวมไปถึงการให้ความอุปถัมภ์แก่วัดเหล่านี้อีกด้วย จุดนี้เองที่ทำให้พุทธศาสนาของชาวสยามกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แบ่งแยกชาวจีนกลุ่มนี้ออกจากชาวจีนสายหลัก อีกทั้งยังเป็นการดึงชาวจีนให้เข้าไปมีส่วนร่วมกับ

สังคมและกิจกรรม ทางศาสนาของชาวสยาม

บางทีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของชาวสยามและชาวจีนกลุ่มนี้อาจจะมาจากการมีการแต่งงานข้ามชนชาติกันในช่วงแรกๆ ที่ชาวจีนอพยพเข้ามา ซึ่งในขณะนั้นผู้หญิงชาวจีนมีน้อยจึงทำให้มีการเลือกคู่ครองชาวสยาม ดังนั้นสองชนชาตินี้จึงมีความเกี่ยวข้องกัน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการแต่งงานในลักษณะนี้จะมีไม่มากเหมือนก่อนแล้ว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติก็ยังเป็นที่ยอมรับร่วมกันอยู่ และก็ไม่มีใครที่จะสามารถทำการแบ่งแยกทางเชื้อชาติระหว่างคนสองกลุ่มนี้ออกจากกันได้อย่างชัดเจน

ชาวจีนในรุ่นที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชนบทมักจะบอกว่าตนเป็นชาวสยามมากกว่าที่จะบอกว่าเป็นชาวจีน สิ่งนี้นับว่าไม่แปลกทั้งนี้เนื่องจากว่าทั้งสองชนชาติมีความเกี่ยวข้องกัน และชาวจีนยังมีความคุ้นเคยกับศาสนาพุทธมาก่อนถึงแม้ว่าจะไม่ใช่พุทธเถรวาทก็ตาม จึงทำให้มีความใกล้ชิดกับวัดพุทธซึ่งจัดว่าเป็นสถานที่ที่คอยเน้นย้ำถึงความ เป็นญาติพี่น้องกันของสองชนชาติและรักษาความสัมพันธ์เช่นนี้ให้ดำรงอยู่ต่อไปในวิถีชีวิต ทั้งนี้เพราะว่าวัดเป็นจุดศูนย์รวมในการเข้ามามีส่วนร่วมภายใต้ผลประโยชน์ร่วมกันของสองชนชาตินี้

ชาวจีนถือเป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์วัดพุทธ ซึ่งต้องพึ่งการบริจาคจากทั้งชาวจีนและชาวสยาม เนื่องจากว่ารัฐบาลมิได้ให้เงินสนับสนุนโดยตรงอันที่จริงแล้วนโยบายเพื่อการดำรงอยู่ของวัด ส่วนหนึ่งก็คือการพยายามดึงคนเข้ามาทำบุญที่วัดให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้

ผู้อุปถัมภ์ชาวจีนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในส่วนต่างๆ ของกลันตัน รวมถึงเมืองเล็กๆ อื่นๆ จะขอเรียกคนเหล่านี้ว่าเป็น “ผู้แสวงบุญวันสุดสัปดาห์” ทั้งนี้เพราะว่าพวกเขาจะแวะเวียนไปวัดในช่วงเวลาดังกล่าวเสมอ นอกจากนี้ในช่วงสุดสัปดาห์ยังมีชาวยุโรปจากหมู่บ้านที่ไม่มีวัดและชาวสยามที่ย้ายไปอาศัยอยู่ในเมืองเป็นเวลาชั่วคราวแวะมาวัดด้วย วัดใดที่มีนักแสวงบุญเหล่านี้มาเป็นจำนวนมากย่อม

หมายถึงการได้รับเงินและสิ่งของบริจาคไปด้วย

นอกจากนี้ชาวจีนยังมีส่วนช่วยในด้านอื่นอีก กล่าวคือเมื่อใดที่ทางวัดจำเป็นต้องจัดงานใหญ่ ก็จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินการ ซึ่งในคณะกรรมการนี้จะมีนักธุรกิจชาวจีนคนสำคัญๆ ร่วมอยู่ด้วย เพราะนักธุรกิจเหล่านี้จะมีความใกล้ชิดกับนักการเมืองและรัฐบาล ซึ่งจะมีส่วนช่วยอย่างมากในการอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น ยกตัวอย่าง เช่น การอนุญาตจัดงานบันเทิงต่างๆ ในช่วงงานวัดจะได้รับการอนุมัติอย่างรวดเร็ว ถ้ามีนักธุรกิจชาวจีนช่วยวิ่งเต้นกับเจ้าหน้าที่ในการจัดงานทุกครั้งจึงมักมีนักธุรกิจชาวจีนที่สำคัญหรือผู้นำชุมชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการ ดำเนินงานทุกครั้งเพื่อลดปัญหาในการติดต่อกับราชการ

สิ่งที่กล่าวไว้ข้างต้นแสดงถึงการที่ชาวจีนในกลันตันช่วยวิ่งเต้นให้ในนามของชาวสยามเป็นที่รู้จักกันดีว่าชาวจีนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองจะช่วยวิ่งเต้นในนามของชาวสยาม เพื่อที่จะรักษาความช่วยเหลือของรัฐบาลที่มอบให้แก่วัดพุทธนักการเมืองชาวจีนจำนวนหนึ่งก็เป็นที่น่าทึ่งกันว่า จะหาเสียงกับชาวสยามโดยเสนอการช่วยเหลือในด้านต่างๆ เป็นการแลกเปลี่ยน หนึ่งการช่วยเหลือวิ่งเต้นนี้จะไม่จำกัดอยู่แต่กับเรื่องของวัดเท่านั้น แต่ยังคงรวมไปถึงเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น การติดตั้งไฟฟ้าหมู่บ้าน เป็นต้น

บางครั้งการช่วยเหลือทางการเงินและสิ่งของจากนักธุรกิจชาวจีนก็มาโดยทางอ้อม ยกตัวอย่าง เช่น วัดส่วนใหญ่มักจะซื้อวัสดุก่อสร้างจากร้านที่มีผู้อุปถัมภ์วัดชาวจีนเป็นเจ้าของ จึงมักจะได้รับส่วนลดราคาเป็นพิเศษ นอกจากนี้ทางวัดยังคาดหวังที่จะให้นักธุรกิจชาวจีนคนอื่นที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนช่วยเหลืออีกด้วย เช่น โดยการให้เงินหรือสิ่งของอุดหนุนในช่วงที่มีงาน อีกทั้งทางวัดยังมีการจัดงานบางอย่างที่ช่วยให้หนุ่มสาวชาวสยามและพระที่สึกออกไปมีงานทำกับบริษัทห้างร้านของคนจีน โดย

เฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมก่อสร้าง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการมีความสัมพันธ์กับนักธุรกิจชาวจีนและผู้นำชุมชนไม่เพียงแต่จะนำประโยชน์มาให้แก่วัดเท่านั้นแต่ยังจะเป็นประโยชน์แก่ชาวสยามอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวัยรุ่นชาวยุโรปที่ต้องการทำงานในเมือง

ความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ไทย

ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวิถีเพื่อการดำรงอยู่ของคณะสงฆ์ในกลันตันก็คือการสืบต่อความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ในประเทศไทย ถึงแม้ว่าคณะสงฆ์ในรัฐนี้จะไม่ขึ้นกับใครแต่ในทางปฏิบัติจะมีความใกล้ชิดกับคณะสงฆ์ไทยมากกระทั่งหลายครั้งอาจกล่าวได้ว่าคณะสงฆ์ในกลันตันเป็นสาขาหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย สำหรับคณะสงฆ์ในกลันตันแล้ว สงฆ์ไทยถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานของการปฏิบัติที่จะต้องดำเนินตามเป็นบรรทัดฐานในการวัดความบริสุทธิ์และความถูกต้องเที่ยงตรงในการปฏิบัติธรรมกิจและจริยวัตรต่างๆ โดยรวมแล้วชาวสยามและสถาบันสงฆ์ในกลันตันจะถือประเทศไทยเป็นแหล่งความรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้เป็นแม่แบบเพื่อสืบพระศาสนาให้อยู่ต่อไป จึงไม่น่าแปลกใจที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ทางศาสนา และวัฒนธรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทยไปปรากฏอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ของชาวสยามในส่วนต่างๆ ของกลันตัน ซึ่งจะรับผ่านมาทางพระและชาวบ้านที่เดินทางเข้าออกระหว่างไทยกับมาเลเซีย

นอกจากนี้พระสงฆ์รูปใดที่ต้องการจะเพิ่มพูนความรู้และการฝึกฝนทางศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความประสงค์ที่จะครองสมณเพศเป็นเวลานานก็สามารถที่จะเข้าไปแสวงหาสิ่งเหล่านี้ได้ในไทย โดยปกติหลังจากบวชแล้วพระเหล่านี้จะไปเรียนและสอบปริยัติซึ่งจัดขึ้นโดยคณะสงฆ์ไทย เมื่อสอบผ่านและมีประสบการณ์ในการฝึกสมาธิพอสมควรก็จะกลับมายังกลันตันเพื่อที่จะรับตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัด

ท้องถิ่นต่อไป ซึ่งเจ้าอาวาสวัดต่างๆ ในปัจจุบันเป็นจำนวนมากก็ได้ผ่านกระบวนการนี้มาก่อนแล้วที่จะได้รับตำแหน่ง

ในฐานะที่กลั่นตันเป็น “มณฑลทางศาสนา” มณฑลหนึ่งของประเทศไทย คณะสงฆ์ไทยจึงได้ส่งพระสงฆ์จำนวนหนึ่งมาเพื่อทำการสอบให้ที่วัดในกลั่นตันอย่างน้อยสองแห่งต่อปีเพื่อเปิดโอกาสให้แก่พระหรือชาวบ้านที่มีความประสงค์ที่จะสอบปริยัติแต่ไม่สามารถที่จะเดินทางมายังประเทศไทยได้ ด้วยเหตุนี้มาตรฐานทางการเรียนการสอนทางศาสนาจึงอยู่ภายใต้การดูแลจากคณะสงฆ์ไทย

ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกันนี้ทำให้มีการผลัดกันเข้ามามีส่วนร่วมในงานทำพิธีต่างๆ ของพระ และชาวบ้านจากสองที่นี้ดังจะเห็นได้จากกรณีที่มีพระเถระผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากจังหวัดภาคใต้ของไทยมาเยือนงานสำคัญๆ ที่วัดในกลั่นตันอย่างเป็นทางการ ซึ่งบางครั้งก็มาในนามของผู้อุปถัมภ์ การมาเยือนนี้ช่วยเสริมบรรยากาศในวันงานรวมไปถึงความน่าเชื่อถือทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมของงานด้วย

การมาเยือนของพระผู้ใหญ่เหล่านี้ บางครั้งจะมีฆราวาสที่มีความรู้ความชำนาญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาติดสอยห้อยตามมาด้วย คนเหล่านี้จะแสดงถึงวิธีการต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรมซึ่งมีความละเอียดประณีตกว่าให้แก่ชาวบ้านที่นั่นชม เช่น วิธีการไหว้พระหรือวิธีการสวดมนต์ โดยหวังว่าชาวสยามในท้องถิ่นจะนำไปปฏิบัติตาม

พระและฆราวาสจากกลั่นตันก็ไปร่วมงานของวัดในไทยเช่นกัน นอกจากนี้ก็ยังเป็น*เรื่องปกติที่จะมีการนิมนต์จากทางประเทศไทยให้พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งหรือพระเถระผู้ใหญ่ในกลั่นตันไปรับสมณศักดิ์และพัดยศซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับว่าคณะสงฆ์กลั่นตันเป็นส่วนหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย*

ความสัมพันธ์นี้ยังนำมาซึ่งผลประโยชน์ในด้านต่างๆ แก่พระภิกษุในกลั่นตัน เช่น การรับพระที่อาพาธ

เข้ารับรักษาพยาบาลในประเทศไทย โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย การยกเว้นค่าโดยสารยานพาหนะสาธารณะ และการบริการตรวจเช็คที่รวดเร็วที่ด่านศุลกากร เป็นต้น

ถึงแม้ว่าจะได้รับประโยชน์มากมายจากการมีความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ไทย แต่คณะสงฆ์ในกลั่นตันก็ยังประสบปัญหาความขาดแคลนบุคคลที่ต้องการจะบวชเป็นพระและครองสมณเพศเป็นระยะเวลาหลายๆ ในหลายๆ วัดจึงมีพระไม่ครบองค์สี่จึงไม่อาจปฏิบัติศาสนกิจบางอย่างได้ ดังนั้นคณะสงฆ์จึงต้องแก้ปัญหาโดยใช้พระเท่าที่มีอยู่จำนวนจำกัด วัดบางวัดจำเป็นต้องปิดตัวลงเพราะมีพระไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติกิจทางศาสนา แต่ก็จะมีเปิดพื้นที่ที่มีพระจำนวนที่เพียงพอ อีกวิธีหนึ่งในการแก้ปัญหา ก็คือการกระจายจำนวนพระให้ไปยังวัดต่างๆ ซึ่งมักจะทำกันในช่วงก่อนเข้าพรรษา ฉะนั้น พระจากวัดที่มีพระเป็นจำนวนมากกว่า 4 รูป ก็จะย้ายไปเพิ่มจำนวนพระให้แก่วัดที่พระมีจำนวนน้อยกว่า ทั้งนี้มักจะไปในไปตามคำขอของชาวบ้าน

ในอันที่จริงถึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกระจายจำนวนพระ แต่การย้ายไปอยู่วัดอื่นเพื่อเพิ่มจำนวนให้ครบองค์ 4 ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำอยู่แล้วในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่มีการจัดงานที่ต้องการจำนวนพระที่จะมาคอยดูแลเป็นจำนวนมากจริงๆ แล้วการจัดการของวัดในหมู่บ้านหนึ่งๆ ก็จัดเป็นหน้าที่ที่หมู่บ้านอื่นๆ จะต้องช่วยเหลือด้วย ไม่ว่าจะเป็นพระหรือฆราวาสก็ต้องให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ หรือวัตถุบุคคลเหล่านี้จะมาร่วมในที่ๆ จะจัดงานบางที่ก็หนึ่งหรือสองวันก่อนวันงานเพื่อช่วยเตรียมงาน ถ้าหมู่บ้านใดไม่อาจส่งคนมาช่วยอย่างเต็มที่ ก็จะส่งตัวแทนมาหนึ่งหรือสองคนเพื่อมอบเงินหรือของขวัญ สิ่งเหล่านี้แสดงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวและความตระหนักในความเป็นชนชาติร่วมกันของชาวสยามผ่านทางการจัดงานของวัดที่ดึงทุกคนมารวมกัน ซึ่งสิ่งนี้มีได้เป็นประโยชน์ต่องานทางศาสนาเท่านั้น แต่เพื่อการดำรงอยู่ทางชาติพันธุ์อีกด้วย

ข้อสังเกตปิดท้าย

วิธีเพื่อการดำรงอยู่ในทางการเมืองของวัดพุทธในกลันตันจะอาศัยการรับรองให้สุลต่านแห่งกลันตันอันเป็นสัญลักษณ์ทางอำนาจที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวมาเลย์ให้เป็นผู้ปกครองดูแลศาสนาพุทธ ดังนั้นจึงสามารถแน่ใจได้ถึงความมั่นคงชอบธรรมในการดำรงอยู่ของพระศาสนาท่ามกลางผู้คนส่วนใหญ่ที่เป็นชาวมุสลิม ในขณะที่เดียวกันพระภิกษุก็ถือนโยบายนี้ในอันที่จะหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งโดยไม่เผยแผ่ศาสนาของตนในหมู่ชาวมุสลิม แต่ก็ยังเปิดรับให้ชาวมาเลย์เข้ามาฟังปาอาศัยพระหรือชาวสยามที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านไสยศาสตร์หรือสมุนไพรรภายในวัด จะเห็นได้ว่าแม้มีความตระหนักกันดีในเรื่องขอบเขตทางชนชาติ ก็ยังมีข้อยกเว้นให้แก่ชาวมาเลย์ในบางเวลาและบางโอกาส การเปิดประตูต้อนรับและการยอมรับเอาวัฒนธรรมมาเลย์บางส่วนมาใช้ เป็นการแสดงให้เห็นว่าทั้งสองสามารถอยู่ร่วมกันได้

ในแง่ของทางเศรษฐกิจนั้นชาวสยามจะอาศัยความใจกว้างของชาวจีนเป็นสำคัญ ทั้งในด้านการเงิน สิ่งของ หรือประโยชน์ด้านอื่นๆ ทางสังคมและเศรษฐกิจ สิ่งที่จะเห็นได้ชัด ในส่วนหลังนี้ ได้แก่ การที่ชาวจีนวิ่งเต้นช่วยเหลือให้ในนามของชาวสยามและเพื่อเป็นการตอบแทนทางวัดที่ตอบสนองความต้องการทางศาสนาของชาวจีนซึ่งรวมไปถึงการบวชให้ ถึงแม้ว่าชาวจีนจะไม่ได้ตั้งใจที่จะบวชเป็นพระอย่างจริงๆ จังๆ ก็ตามที นอกจากนี้ในวัดบางแห่งก็มีรูปเคารพที่เป็นเทพต่างๆตามคติความเชื่อของชาวจีนเพื่อรักษาผู้อุปถัมภ์เหล่านี้เอาไว้

นอกจากนี้ปัจจัยแห่งการอยู่รอดอีกประการหนึ่งยังขึ้นอยู่กับการรักษาความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับคณะสงฆ์ไทยเพื่อที่จะให้คณะสงฆ์ในกลันตันดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมือนกับว่าเป็นสาขาหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งคอยให้ความพึงพิงทางด้าน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมไปถึงการดูแลจัดการทางสังคมของศาสนาใน

สายตาของคณะสงฆ์ในกลันตันแล้ว ถือว่าคณะสงฆ์ไทยมีอิทธิพลสูงสุดต่อความพยายามที่จะสืบทอดพระศาสนาในสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีศาสนาอิสลามเป็นใหญ่ ดูเหมือนว่าในอันที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้นั้น คณะสงฆ์ในกลันตันต้องรักษาการดำรงอยู่ในสองสถานะไว้ให้ได้ สถานะแรกเป็นความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับทางไทยซึ่งแสดงผ่านการรับพดัยศจากสงฆ์ไทย อีกสถานะหนึ่งเห็นได้จากการรับรองการแต่งตั้งพระสงฆ์ในตำแหน่งต่างๆ ของสุลต่านแห่งกลันตัน ซึ่งหมายถึงการเป็นศาสนูปถัมภกของผู้ปกครองชาวมุสลิม (๕)

จงระวังผู้นำที่ตีกลองรบเพื่อ
ปลุกสำนึกรักชาติของพลเมือง...
เพราะสำนึกนี้ทำให้เลือดปะทุหัวใจ
ได้เท่ากับทำให้สติปัญญาแคบลง
เมื่อเสียงกลองรบระงมถึงจุดสุดยอด
เลือดจะเดือดพล่านด้วยความเกลียด
ชัง ดวงปัญญาก็ปิดสนิท คราวนี้ก็
ไม่จำเป็นที่ผู้นำต้องรีบเอาสิทธิพลเมือง
ไป หากแต่พลเมืองเองซึ่งเต็มไป
ด้วยความหวาดกลัวและสำนึกรักชาติ
จะยกสิทธิทั้งหมดของตนให้แก่ผู้นำ
ด้วยความยินดี

Julius Caesar

